

Ubeyd Dede ve Kur'ân Sûrelerinin İsimlerine Dair Farsça Manzum Eseri

İdris Söylemez

<https://orcid.org/0000-0001-9798-4453>

Dr. Öğr. Üyesi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, İlahiyat
Fakültesi, Türk-İslam Edebiyatı Bilim Dalı, Nevşehir, Türkiye

<https://ror.org/019jds967>

idrisssoylemez@gmail.com

Atıf Bilgisi:	Söylemez, İdris. "Ubeyd Dede'nin ve Kur'ân Sûrelerinin İsimlerine Dair Farsça Manzum Eseri". <i>İslami İlimler Dergisi</i> 39 (Kasım 2024), 127-141. https://doi.org/10.34082/islamiilimler.1533758 .
Makale Türü:	Araştırma Makalesi
Etik Beyan:	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Etik Kurul İzni:	Araştırma için herhangi bir etik onay veya bilgilendirilmiş onam gerekmemektedir.
Geliş Tarihi:	15 Ağustos 2024
Kabul Tarihi:	28 Ekim 2024
Yayın Tarihi:	30 Kasım 2024
Hakem Sayısı:	Bir İç Hakem - En Az İki Dış Hakem
Değerlendirme:	Çift Taraflı Kör Hakemlik
Benzerlik Taraması:	Yapıldı - intihal.net
Çıkar Çatışması:	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman:	Herhangi bir fon, hibe veya başka bir destek alınmamıştır.
Etik Bildirim:	dergiislamiilimler@gmail.com
Lisans:	CC BY-NC 4.0

Öz: Kur'ân-ı Kerîm, Hz. Muhammed'e Cebrail tarafından vahiy yoluyla getirilen kutsal bir metin olup İslâm dininin temel kaynağıdır. Bundan dolayı ilk zamandan itibaren Müslümanlar tarafından anlaşılmaya çalışılmış ve üzerinde de pek çok çalışma yapılmıştır. Kur'ân-ı Kerîm'in bizzat anlaşılması üzerine yapılan çalışmaların yanı sıra onun anlaşılmasını daha da kolaylaştıracak çalışmalar temelde Kur'ân-ı Kerîm'in dili, gramatik yapısı, içeriği, sûrelere taksim edilişi ve mushaf biçimine geliş tarihi hakkında başta tefsirciler olmak üzere farklı alanlardaki ilim adamları tarafından meydana getirilmiştir. Bu bakış açısıyla kuşkusuz Kur'ân-ı Kerîm aynı zamanda edebiyatçıların da ilgi alanına girmiş, onlar tarafından da bu kutsal metin üzerinde çok fazla sayıda çalışma yapılmıştır. Edebiyatçılar, bu kutsal metnin hem içeriğine hem de biçimine ilgi duymuşlardır. Edebiyat mahfillerinde eser verenler Kur'ân-ı Kerîm 'e eserlerine bütünüyle ya da iktibas ve telmih sanatları bağlamında temel kaynak olarak başvurmuşlardır. Kur'ân-ı Kerîm'i nazmen çevirdikleri gibi ilgi duydukları konulardan biri de hiç şüphesiz sûrelerinin isimleri olmuştur. Hatta bu isimlerle ilgili müstakil çalışmalar da kaleme almışlardır. Bu eserler, önemli oranda manzum olarak telif edilmişlerdir. Bunlardan birisi de çalışmamıza konu edindiğimiz Ubeyd Dede tarafından kaleme alınmış olan Farsça *Manzûm Süveri-i Kur'ân-ı Kerîm* adlı eserdir. Bu eser, sahanın önemli çalışmalarından biri olarak tebellür etmektedir. Çalışmada Ubeyd Dede'nin eseri incelenmeden önce Anadolu sahasında yazılan suver-i Kurân geleneği hakkında kısaca bilgi verilmiştir. Akabinde de Ubeyd Dede'nin "*Manzum Süveri-i Kur'ân*" adlı eseri biçimsel özellikleri ve muhtevası bakımından ele alınmıştır. Çalışmanın sonuna da eserin Arap alfabesi ile yeniden yazılmış hali, latinize edilmiş olan çeviri metin ve eserin tercümesi ile birlikte yazmanın orjinaline de yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türk-İslâm Edebiyatı, Ubeyd Dede, Kur'ân-ı Kerim, Sûre, Nazm.

Ubeyd Dede and His Persian Poetic Work on the Names of the Quranic Su

İdris Söylemez

<https://orcid.org/0000-0001-9798-4453>

Assist. Prof., Hacı Bektaş Veli University, Faculty of Theology,
Department of Turkish-Islamic Literature, Nevşehir, Türkiye

<https://ror.org/019jds967>

idrisssoylemez@gmail.com

Citation:	Söylemez, İdris. "Ubeyd Dede and His Persian Poetic Work on the Names of the Quranic Surahs". <i>İslami İlimler Dergisi</i> 39 (November 2024), 127-141. https://doi.org/10.34082/islamiilimler.1533758 .
Article Type:	Research Article
Ethical Statement:	It is declared that scientific, ethical principles have been followed while carrying out and writing this study, and that all the sources used have been properly cited.
Ethics committee approval:	The research does not need any ethical approvals or informed consent.
Date of submission:	15 August 2024
Date of acceptance:	28 October 2024
Date of publication:	30 November 2024
Reviewers:	One Internal & At Least Two External
Review:	Double-blind
Plagiarism checks:	Yes - intihal.net
Conflicts of Interest:	The Author(s) declare(s) that there is no conflict of interest
Grant Support:	No funds, grants, or other support was received.
Complaints:	dergiislamiilimler@gmail.com
License:	CC BY-NC 4.0

Abstract: The Holy Quran is a sacred scripture revealed to the Prophet Muhammad by Gabriel and is the fundamental source of the Islamic religion. Therefore, Muslims have endeavored to understand it from the earliest stages of Islam, leading to extensive scholarly research. In addition to studies conducted on the content of the Holy Quran itself, research designed to facilitate its understanding significant efforts have been primarily undertaken by commentators and other scholars across different fields, mainly focusing on the language, grammatical structure of the Quran, its thematic content, the division of surahs and the historical development of its compilation into the Mushaf. From this perspective, the Holy Quran has undoubtedly also attracted the attention from literary scholars who have conducted numerous studies of this sacred text. Literary scholars have been interested in both the content and the form of the Holy Quran. Those who have written in literary circles have resorted to the Holy Quran as a primary source in its entirety or in the context of the arts of quotation and allusion. In addition to translating the Quran in verse, one area of particular interest has been the nomenclature of the surahs. Scholars have conducted autonomous studies on these surah names, often composing their analyses in poetic form. One such work is the Persian *Poetical Süver-i Holy Quran* written by Ubeyd Dede, which is the focus of this study. This work is considered as a significant contribution to the field of Turkish-Islamic literature. Before examining Ubeyd Dede's work, this study provides a brief overview of the tradition of *Süver-i Quran* in the Anatolian field. Then, Ubeyd Dede's work called "Manzum Süver-i Kur'ân" is examined in terms of its formal characteristics and content. At the end of the study, a version of the work transcribed in the Arabic alphabet, a Latinized translated text and Turkish translation of the work, as well as the original manuscript are included.

Keywords: Turkish-Islamic Literature, Ubeyd Dede, Holy Quran, Surah, Verse.

Giriş

İslâm dininin temel kaynağı olan Kur'ân-ı Kerîm, miladî 610 tarihinde Mekke'de Hz. Muhammed'e inmeye başlamış ve süreç Medine'de 632 tarihinde tamamlanmıştır. İndiği andan itibaren sadece Müslümanların değil, bu dine ilgi duyan veya nüfuz etmek isteyen her bir şahıs veya kitlenin ilgi odağında yer almıştır. Özellikle Müslümanlar, bu kutsal metni rehber olarak gördükleri için sadece dinî ilimlerin değil hayatın tamamında da kendilerine yol gösterici olarak kabul etmiş ve yönlendirmesine de ihtiyaç hissetmişlerdir. Hal böyle olunca Müslümanlar tarafından ortaya konan tefsir, kelim, akaid vb. ilimlerin mihenk noktası haline gelirken onların bir şekilde ilgi duydukları coğrafya, tarih, sosyoloji, psikoloji, felsefe vb. beşerî bilimlerin de mizanı haline gelmiştir. İlk dönemden günümüze, Müslüman her bir birey için "rehber ve yol gösteren kutsal metin" mesabesinde olan Kur'ân-ı Kerîm, sair sahaları yönlendirdiği gibi edebiyatı da derinden etkilemiştir. İndiği dönemde özellikle Arap dil bilimi üzerinde baskın bir etkiye sahip olmuş, her bir gramer kaidesinin belirleyicisi olarak kalmamış aynı zamanda her bir ifadenin de şahidi haline gelmiştir. Böylece şiir bahirlerini yönlendirmiş, şairlerin adeta rehberi haline gelmiştir. Aynı şey, Arapça dışında eser veren başta Türk ve Fars olmak üzere sair şairler için de geçerli olmuştur. Kur'ân'ı ana kaynakları olarak görmüş, ona dayanarak çalışmalarını zenginleştirmişlerdir.^[1] Bu sebepten ötürü onlar, Kur'ân 'ın biçiminden de uzak kalamamış, bu kutsal metnin okurları tarafından tanınmasını da kendilerine bir vazife olarak yüklenmişlerdir. Başta divan veya mesnevî olmak üzere birçok edebî türün de lafzen ya da manen iktibas sanatı bağlamında ana kaynağı olmuştur. Nitekim Arap, Fars ve Türk edebiyatı sahalarında yazılan manzum ya da mensur pek çok eserde Kur'ân-ı Kerîm, sûreleri ve ayetleri doğrudan konu edinilmiştir.^[2] Edebiyatçılar aynı zamanda Kur'ân veya sûrelerinin faziletleriyle de ilgilenmiş, buna dair de çalışmalar ortaya koymuşlardır.^[3] Kaldı ki Kur'ân-ı Kerîm, aynı zamanda içinde kadim geleneğe dair bilgileri barındırmakta ve bu bilgileri kullanarak toplumsal bir mutabakat oluşturmayı amaçlamaktadır. Bu konularla ilgili olarak aktarılan meseller ve kıssalar geçmişten günümüze Müslümanlar için yol gösterici olmuş ve edebî dilin inşasında da önemli roller oynayan eser hüviyetine bürünmüştür. Bir başka ifadeyle Kur'ân-ı Kerîm, geçmiş milletlerden örnekler kullanarak günü anlamlandırmaya çalışırken edebiyatçılar da bu bilgileri alarak kendi çalışmalarını örneklemekte veya biçimlendirmekte ya da zenginleştirmektedirler. Kur'ân-ı Kerîm'de, Hz. Âdem, Hz. Nuh, Hz. İbrahim, Hz. Musa, Hz. İsa, Hızır ve İlyas bağlamında ele alınan kıssalardan bazılarının zaman içerisinde edebiyat sahasında yazılan kimi eserlere kaynaklık ettiği görülmektedir.^[4] Bunlardan özellikle Hz. Yusuf kıssası bağlamında edebiyatçılara sunulan zengin malzeme "*Yusufu Züleyha*"^[5] ya da "Kıssa-i Yusuf" tarzında birçok eserin kaleme alınmasına olanak sağlarken, Hz. Süleyman kıssasıyla ilişkili malzeme "*Süleymannâmeler*"^[6], Hz. İbrahim kıssası bağlamında elde bulunan malzemede de "*Halinâme*"^[7] tarzında eserlerin yazılmasına kaynaklık etmiştir. Ayrıca Hz. İbrahim kıssası bağlamında ele alınan temel veriler, Menâsik-i Hac^[8] ve Kâbenâmeler^[9] olmak üzere birçok edebî türün içeriğinde kendine yer bulmuştur.^[10]

[1] Mustafa Uzun, "Kur'ân", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 26/414-417.

[2] Ahmet Sevgi, "Livâ'yînin Manzum Yasin Tefsiri", *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 36 (2015), 1-86.

[3] Amil Çelebioğlu, Türk Edebiyatında Manzum Dinî Eserler, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları* (Ankara: MEB Yay.1998), 348-365.

[4] Ahmet Karataş, *Kıssa-ı Enbiyâ (Peygamber Kıssaları), İnceleme-Tenkitledi Metin Tıpkıbasım* (İstanbul, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2013), 28/ Seydi Kiraz, Türk İslam Edebiyatında Bir Peygamber Portresi: Hz. İsa, *EKEV Akademi Dergisi*, 60 (2014), 261-280.

[5] Ağâh Sırrı Levend, "Dîvân Edebiyatında Hikâye", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten* (1967), 72.

[6] Ağâh Sırrı Levend, "Dîvân Edebiyatında Hikâye", 96.

[7] Ayrıntılı bilgi için bk. Ayhan Gültaş, *Abdülvâsi Çelebi ve Halinâme'si* (İstanbul: Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1985).

[8] Ayrıntılı bilgi için bk. Seydi Kiraz, *İndî'nin Menâsik-i Hacc'ı*, (Erzurum: Fenomen Yayınları, 2020).

[9] Özay Karadağ, *Gubari Abdurrahman ve Kabenâme'si*, (Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1999), 7.

[10] Melike. Gökcan Türkdoğan, "Klâsik Türk Edebiyatında Kur'ân Kıssalarını Konu Alan Mesneviler", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi (Klâsik Türk Edebiyatının Kaynakları Özel Sayısı)* 3/15 (2010), 89.

Kuşkusuz bütün bu edebî türlerin tarihsel gelişiminde Müslümanların Kur'ân-ı Kerîm'i öğrenip hayata aktarma arzuları etkili olmuştur. Adı geçen kutsal metnin anlaşılması ve yorumlanmasını kolaylaştırmak,^[11] Müslümanların düşünsel dünyasında kalıcı etkiler^[12] ortaya koymak, erken dönemden itibaren Müslüman âlim ve ediblerin ana hedefi olmuştur. Bu hedefi gerçekleştirmek için değişik yöntemler ortaya koymak için uğraş vermişlerdir. Bu yöntemler İslâm medeniyeti sahasında yazılan^[13] birçok esere serpiştirilmiş vaziyettedir. Kur'ân'ın bütünü veya kimi sûreleri hakkında yazılan tefsirler^[14], ayet ve sûrelerle ilgili kaleme alınan mensur ve manzum eserler bu amaca matuf olarak telif edilmişlerdir. Ancak bu usuller içerisinde şiiri kullanarak meramı anlatma ise dikkat çekici bir metod olarak karşımızda durmaktadır. Kuşkusuz bu tarz sadece Müslümanlar tarafından da kullanılmamakta, Doğu medeniyetinin neredeyse tamamında anlatısal geleneğin temel biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Şiirin, ritimsel özellikleri bakımından rahat ezberlenebilir olması, özellikle misyon sahibi bireyler tarafından istifade edilmesini gerektirmiş ve bu tarzın kullanıldığı değişik eserlerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Anadolu'da özellikle Türkçe olarak telif edilen sûre isimleri, faziletleri ve mündericatına dair birçok eser de bu tarzın parçaları olarak karşımıza çıkmıştır. Özellikle de bunların içerisinde *süverü'l-kur'ân'a* dair yazılanlar dikkat çekmektedir. Nitekim bu coğrafyada çok fazla sayıda *manzum suveri'l-Kur'ân* tarzında eserler kaleme alınmıştır. Kuşkusuz bunun nedenleri üzerinde durmak gerekmektedir. Öncelikle şairlerin bu sahaya sûrelerin isimlerini işleyerek dâhil olmaları, bu sahaya Kur'ân'ın insan hayatının yegâne kaynağı olarak görmüş olmalarından kaynaklanıyor olsa gerektir. Zira İslâm kaynaklarına göre sûre isimleri, Allah tarafından değil, elçisi Hz. Muhammed tarafından belirlenmiştir.^[15] Bu da birer beşer olan şairlerin de bu beşerî sahaya yoğunlaşmalarına ve sûre isimlerinin önemini öne çıkarmalarına sebep olmuş olmalıdır. Böylelikle onların sembolik bir başlangıç noktası olarak sûrelerin önemini belirginleştirdikleri söylenebilir. Kur'ân-ı Kerîm bölümlerden meydana gelmekte olup, bu bölümler sûre adıyla^[16] ifade edilmişlerdir. Malum olduğu üzere ümmetin kahir ekserisine göre, Kur'ân-ı Kerîm yüz on dört sûreden meydana gelmektedir.^[17] İsimden müsemmaya ulaşmaya çalışan şairler, ele aldıkları sûrelerin adlarını anlattıkları eserlerinde kimi zaman bu kutsal pasajlara ait olan farklı özelliklerden ya da onları tanıtmaya katkı sağlayacak ayetlerin ya bütününden veya küçük bir parçasından faydalanmaya çalışmışlardır.

Arapça, Farsça ve Türkçe yazılan *Esmâ-ı Süverü'l-Kur'ân* adlı çalışmaların edebî tahliline gelince, kuşkusuz bu kabil eserler veya bir başka ifade ile bu edebî tür, kaside, kıt'a-i kebire veya mesnevî nazım şekliyle kaleme alınmışlardır.^[18] *Süverü'l-Kur'ân* türünün edebiyat alanındaki başlangıcı klasik dönem Arap edebiyatına dayanmış olsa da esas rehav bulduğu yer hiç kuşkusuz -birçok edebî türde olduğu gibi Türkçe'nin edebî dil olduğu- Anadolu coğrafyası olmuştur. Kaynaklarda tespit edebildiğimiz kadarıyla Arapça yazılan sûre konulu çalışmaların ilki, belki de kurucu ismi diyebileceğimiz şahıs, Hz. Peygamber aşığı, ünlü *Şifa eş-Şerif*'in yazarı Kâdı İyâz (öl. 544/1149) olmuştur. Onun *el-Kasîdetü'l-Müştemile (el-Kasîdetü'l-ferîdetü'l-ğarrâ) Alâ Esmâ'i Süveri'l-Kur'ân*^[19] adlı çalışması bu sahanın önemli eserlerinden biri olarak görülmektedir. Onu

[11] Mehmet Zeki Doğan- Abdalbaki Güneş, "Tefsir Tarihine Kısa Bir Bakış", *İlahiyat* 2 (Haziran/June 2019), 48. 47-66.

[12] Mustafa Cora, "Kur'ân Tefsirinin Önemi/Kulluk ve Dini Görevle İlgisi", *Kesit Akademi Dergisi* 5/18 (Mart 2019), 91.

[13] Bünyamin Taş, "Klasik Türk Edebiyatında Manzum Tefsir", *The Journal of Academic Social Science Studies* 37 (Autumn), 101-121.

[14] Hidayet Aydar, "Osmanlılarda Tefsir Çalışmaları", *Yeni Türkiye* 6/ 33 (2000), 2, 535-550.

[15] Hikmet Koçyiğit, "Ortak Sûre isimleri", *Uludağ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 21/2 (2012), 44

[16] Abdulhamit Birişik, "Sûre", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2009), 37/588

[17] Bazı müfessirler "Fil Sûresi" ile "Kureyş Sûresini" bir tek sûre olarak kabul etmektedirler. Böyle kabul ederseniz Kur'ân sûreleri 113 sûreden oluşmaktadır. Ancak ulema genelde bu ikisini iki ayrı sûre olarak kabul etmiş ve Kur'ân sûrelerinin 114 sûreden oluştuğunu kabul etmiştir. Ayrıntılı bilgi için bk. Ahmet Bedir, "Sûrelerin İsimleri", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8 (1999), 166-216.

[18] Mustafa Özkat, "Elbistanlı Ahmed Hayâtî Efendi ve Kur'ân-ı Kerîm'deki Sûrelerle İlgili Eseri: Risâle Fî 'Adedi's-Süveri'l-Kur'âniyye", *Estad eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 4/1 (1 Şubat 2021), 42.

[19] Yaşar Kandemir, "Kâdı İyâz", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 24/ 117.

Ebû Abdillâh Şemsüddin Muhammed b. Ahmed b. Alî b. Câbir el-Hevvârî (öl. 780/1378) takip etmektedir. el-Hevvârî'nin çalışması *Kasîde fî Esmâ'î's-Süveri'l-Kur'ân*'dir.^[20] Anadolu coğrafyasında Arapça, Farsça ve Türkçe dilleriyle *Esmâ-ı Süveri'l-Kur'ân* tarzında eserler yazıldığı söz konusu eserlerin büyük bir kısmının Türkçe yazıldığı söylemek mümkündür. İlgili çalışmalar şunlardır: Edirneli Mehmed Nazmî (öl. H. 967/1559'dan sonra), *Nazm-ı Süver-i Kur'âniye*;^[21] Latîfî (öl. 990/1582), *Esmâ ü Süveri'l-Kur'ân*;^[22] Dâ'î (öl. 1013/1605), *Süveri'l-Kur'ân el-Kerim*;^[23] Rumelili Mücellî (öl. 1031/1621-2'den sonra), *Süveri'l-Kur'ân Manzumesi*;^[24] Şeyhülislâm Zekeriyâyâde Yahyâ (öl. 1053/1644), *Tertîb-i Süveri'l-Kur'ân*;^[25] Senâ'î (öl. 1100/1688-89), *Süveri'l-Kur'ân*;^[26] Kâni Efendi'nin (öl. 1206/1792), *Hâzihî Hutbe fî Ta'dâd-i Süveri'l-Kur'ân*;^[27] Aksaraylı Hasan Rızâyî (17.yy), *Manzûm Tertîb-i Süveri'l-Kur'âni'l-Azîm*;^[28] Abdalbârî Âdem Çelebi (XVIII. Yüzyıl), *Mu'înü'l-Hıfz*;^[29] es-Seyyid Muhammed b. İbrâhîm b. Muhammed Âgâh (XVIII. Yüzyıl), *Nazm-ı Sûre-i Kur'ân-ı Kerîm*;^[30] Vâ'iz (XIX. Yüzyıl ?), *Hâzâ Tertîb-i Esmâ-i Süveri'l-Kur'ân Şerîfü'l-Havân Latîfî't-Tibyân*;^[31] Üsküdar Kadısı Ali Nureddin Yüce (öl. 1937), *Kasîde fî Esmâ'î's-Süver Tercümesi*;^[32] Muhammed İzzeddîn Doğanhisârî (öl. 1939), *Esmâ-i Süveri'l-Kur'ân*;^[33] Elbistanlı Ahmed Hayâtî Efendi (ö1. 229/1814), *Risâletü fî 'Adedi's-Süver ve Ba'zı Ahvâlî'l-Kırâ'e (Risâle fî adedi's-süver)*;^[34] Trabzonlu Şâkir Ahmed Paşa (öl. 1234/1819): a. *Tertîb-i Nefis*;^[35] b. *Hülâsatü'l-Ahkâm*;^[36] Şairi belli olmayan, *Süver-i Kur'ân Manzûmesi*;^[37] adlı eserler konu ile ilgili olarak müstakil yazılmış eserler iken ayrıca Kur'ân-ı Kerîm ile ilgili yazılmış türlerden biri olan Tecvid içerisinde de sûrelerle ilgili bazı bölümler yer almaktadır: Şeyhî, (öl. 1819- 20) *Nazmu'l-Ehemm*;^[38]

- [20] Hulusi Kılıç, "İbn Câbir", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 19/384
- [21] Özkat, "Elbistanlı Ahmed Hayâtî Efendi ve Kur'ân-ı Kerîm'deki Sûrelerle İlgili Eseri: Risâle Fî 'Adedi's-Süveri'l-Kur'âniyye", 44.
- [22] Burhan Çonkor, "Latîfî'nin "Esmâü süveri'l-Kur'ân" İsimli Manzûm Sûre Tertibi: Yazma Nüshaları, Metin ve Değerlendirme", *KAREFAD* 6/2 (2018), 35-50.
- [23] Yunus Kaplan, "Kur'ân Sûrelerine Dair Yazılmış Manzum Bir Örnek: Dâ'î ve Süveri'l-Kur'ân'ı", *Journal of Turkish Language and Literature* 2/1 (2016), 267-280.
- [24] İdris Söylemez, "Kur'ân Sûrelerinin İsmi İhtiva Eden Manzûm Bir Örnek: 16. Yüzyıl Şairlerinden Rumelili Bir Şair Mücellî ve Süveri'l-Kur'ân Manzumesi", *International Social Sciences Studies Journal (SSS Journal)* 5/46 (2019), 5579-5587.
- [25] İdris Söylemez, "Kur'ân Sûrelerine Dair Yazılmış Manzum Bir Örnek: Şeyhülislâm Yahyâ Efendi'nin Tertib-i Süveri'l-Kur'ân'ı", *Universal Journal of Theology (UJTE)* 4/1 (2019) 1-14.
- [26] Yunus Kaplan, "Kur'ân Sûrelerine Dair Yazılmış Manzum Bir Örnek Daha: Senâ'î ve Süveri'l-Kur'ân'ı", *SUTAD* 41 (2017), 5-10.
- [27] Ali Akpınar, "Kur'ân Sûrelerinin İsimlerine Dair Yazılmış Mensûr ve Manzûm Eserler ve Manzûm Bir Örnek", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13 (2009), 5-18
- [28] Muhittin Turan-Muammed H. Cankurt, "Klasik Türk Edebiyatında Kur'ân Sûrelerinin Manzum Tertibi ve Aksaraylı Hasan Rızâyî'nin Manzum Tertîbü Süveri'l-Kur'âni'l-Azîm'i", *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 14(2024), 5-27
- [29] Yunus Kaplan, "Abdalbârî Âdem Çelebi ve Mu'înü'l-Hıfz" Adlı Süveri'l-Kur'ân'ı", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 23 (İstanbul, 2019), 479-502.
- [30] Akpınar, "Kur'ân Sûrelerinin İsimlerine Dair Yazılmış Mensûr ve Manzûm Eserler ve Manzûm Bir Örnek", 5-18.
- [31] Özkat, "Elbistanlı Ahmed Hayâtî Efendi ve Kur'ân-ı Kerîm'deki Sûrelerle İlgili Eseri: Risâle Fî 'Adedi's-Süveri'l-Kur'âniyye", 49.
- [32] Ali Benli, "Üsküdar Kadısı Ali Nureddin Yüce ve Kasîde fî Esmâ'î's-Süver Tercümesi", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 44/1 (2013), 67-86
- [33] Orhan Gündüz-Halil Selçuk Biricik-Emine Yeniterzi, *Muhammed İzzeddin Doğanhisârî'nin Mevlid ve Kasideleri* (Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, 2018), 84-91.
- [34] Ayrıntılı Bilgi İçin bk. Özkat, "Elbistanlı Ahmed Hayâtî Efendi ve Kur'ân-ı Kerîm'deki Sûrelerle İlgili Eseri: Risâle Fî 'Adedi's-Süveri'l-Kur'âniyye". 49-56.
- [35] Âlim Yıldız, "Şâkir Ahmed Paşa'nın "Tertîb-i Nefis" Mesnevîsi", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12/ 2 (2008), 179-223.
- [36] Mustafa Özkat, "Trabzonlu Şâkir Ahmed Paşa (öl. 1234/1819) ve Dikkatlerden Kaçan Bir Eseri: Hülâsatü'l-Ahkâm", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi* 35 (İstanbul, 2016), 195-246.
- [37] Mustafa Özkat, "Elbistanlı Ahmed Hayâtî Efendi ve Kur'ân-ı Kerîm'deki Sûrelerle İlgili Eseri: Risâle Fî 'Adedi's-Süveri'l-Kur'âniyye", 52.
- [38] Oğuz Yılmaz, "Tecvid Eğitim-Öğretiminde Manzûm Eser Yazma Geleneğine Bir Örnek: Şeyhî'nin Nazmu'l-Ehemm'i (Tenkitli Metin)", *Tasavvur / Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 5/2 (2016), 1051-1116.

Başta Kadî İyâz olmak üzere bu türe ilgi duyanların kahir ekserisinin Kur'ân muhibbi olmakla beraber müfessir olmamaları ise dikkat çekmektedir. Zaten bu durum söz konusu çalışmaların daha çok edebî sahanın bir parçası olarak görülmelerine neden olmuştur. Bu girişten sonra şimdi asıl konumuz olan Ubeyd Dede ve onun nadide eserine geçebiliriz.

1. Bu Manzumenin Müellifi Kimdir?

Bilindiği gibi eserlerin adına ve müellifinin adına genelde kitapların serlevhasının yanı sıra dibace kısmında da yer verilmektedir. Ancak üzerinde çalıştığımız bu nadide eserin mensur veya manzum bir mukaddimesi bulunmamaktadır. Bu da bizi eserin bizzat yazarı tarafından verilen ismi ile müellifi hakkındaki tartışılmaz bilgilerden mahrum etmektedir. Bununla birlikte eserin serlevhasında “*Tertib-i Süver-i Kur'an-ı 'Azim Ez Kelimât-ı Dürer-i Yâr-ı 'Ubeyd Dede Rahmetullâhi 'Aleyh*” başlığı bulunmaktadır. Bu başlığın bizzat müellifi tarafından mı yoksa bir başkası tarafından mı yazıldığı ise net değildir. Şayet bir başkası tarafından yazılmış ise neye dayanılarak yazıldığı kaydıdan da mahrumuz. Ancak serlevha yazısı ile mahtutanın diğer kısımlarda kullanılan yazının benzerliği bizi bu risalenin Ubeyd Dede adında, kimliği meçhul bir müellife ait olduğu sonucuna götürmektedir. Kimliği meçhul diyoruz, zira kaynaklarımızda Ubeyd isimli veya mahlaslı bir şaire^[39] Ubeydî mahlasını kullanan beş şaire^[40]; ve Ubeydullah Dede isimli bir şaire rastlanmaktadır.^[41] Ancak onlardan birinin dahi böylesi bir eser yazdığına dair kaynaklarda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Bu da müellifimizi tamamen meçhul hale getirmektedir. Ancak onyedinci yüzyılda Konya'da yaşayan Ubeydullah Dede adında bir Mevlevî postnişinin “*Risâle-i Fî Evsâf-ı Nebî*” adlı kaleme aldığı eserinin dört yerinde^[42] Ubeyd mahlasını kullanmış olması bakımından dikkat çekici olmuştur. Gerek sahip olduğu dede ünvanı gerekse kullandığı Ubeyd mahlasından mütevellid olarak bu iki ismin aynı şahıslar olabileceğini düşündürmüştür. Kaldı ki adı geçen Ubeydullah Dede'den kimi kaynaklarda da açıkça Ubeyd Dede^[43] olarak bahsedilmektedir. Mevlevî gelenekten gelmesi ve sahip olduğu ilmi birikim onun böyle bir eseri yazabilecek bir, donanıma sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Bu tespitler de her iki şahsın aynı kişiler olduğunu, kanaatimize göre, ortaya koymaktadır.

Eserin şairi olabileceğini düşündüğümüz Ubeydullah Dede'nin mahlası, yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, Ubeyd'dir.^[44] Doğumu, ailesi ve nereli olduğu ile ilgili kaynaklarda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Burdur'da postnişin olan Fedâyî Dede'ye (öl. 1577) intisab ettiği ve burada sakalık vazifesinde bulunduğu bilinmektedir. Şeyhinin vefatı üzerine bir arayış içine girmiş, Konya'ya gelmiş ve burada inzivaya çekilmiştir. Zamanla Mevlevîlik yolunda ilerlemiş ve Eğirdir'de bulunan Mevlevîhaneye postnişin olmuştur.^[45] 1586'da, ömrünün son döneminde ise, Konya'ya Mevlana'nın makamını ziyarete gittiği bir dönemde Konya'da vefat etmiştir.^[46] Bilgili, donanımlı biri olduğu kaydedilen Ubeydullah Dede, aynı zamanda iyi bir hattat olarak da ün yapmıştır. Bu

[39] Ayrıntılı bilgi için bk. İlhan Yıldız, *Ubeydullah Dede'nin Evsâfu Mucizât-ı Nebî Adlı Eseri [İnceleme-Metin]* (Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016), 218.

[40] Ayrıntılı bilgi için bk. Alena Cotovic, “Ubeydî”, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, (İstanbul: Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayınları, 2023), 219. İsmet Şanlı, “Ubeydî”, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, 219-21. İsmail Hakkı Aksoyak, “Ubeydî”, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, 221-22; Mustafa İsen, “Ubeydî”, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, 222-24; Filiz Kılıç, “Ubeydî”, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, 224.

[41] Cemal Bayak, “Ubeydullah Dede”, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, (İstanbul: Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayınları, 2023), 224-226.

[42] Cemal Bayak, “Ubeydullah Dede ve Mevlidi: Risâle fî Evsâf'ın-Nebiyi”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi* 35/35, (2006), 5.

[43] Emine Yeniterzi, “On altıncı Yüzyıl Klasik Türk Şiirinin Konyalı Temsilcileri”, *Tarih ve Kültür Başkenti Konya: Bir Başkent Her Zaman Başkenttir* (Konya: Konya Büyükşehir Yayınları, 2003), 152.

[44] Esrar Dede, “*Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye*”, haz. İlhan Genç <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/57762,tezkire-i-sua-ra-yi-mevleviyyepdf.pdf?0,202> (Erişim Tarihi 16-07-2024).

[45] Komisyon, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi (Devirler/İsimler/ Eserler/Terimler)*, (İstanbul: Dergâh Yayınları, 1988), 452.

[46] Esrar Dede, *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye*, 202-203.

üne *Mesnevî*'yi birçok kez istinsah etmesi neden olmuştur. Dahası onun şarih olduğu ve anlaşılması zor kimi eserlere talikat yazdığı da belirtilmiştir.^[47] Burada ifade edilen bütün bilgilere rağmen söz konusu eserin Ubeyd Dede isimli bir başka zat tarafından yazılmış olması da ihtimal dâhilindedir.

2. Esmâü Süveri'l-Kur'ân adlı Manzume

İnceleme konusu yaptığımız *Tertib-i Suûveri'l-Kur'ân*, serlevhasında yer alan bilgilere göre Ubeyd Dede isimli ya da mahlaslı bir şair tarafından kaleme alınmış olup Kur'ân-ı Kerîm'in bölümleri demek olan sûrelerin ismi veya kimi özellikleriyle ilgilidir. Toplamda on sekiz beyitten meydana gelen çalışmanın dili Farsça olup, kaside nazım şekliyle telif edilmiştir. Her ne kadar çalışma bir kaside olarak görülse de aslında biçimsel olarak klasik kasidelerden oldukça farklıdır. Zira bu çalışmada tam bir kasidede görmeye aşına olduğumuz tevhid bölümü dışında na't, medhiye, fahriye gibi bölümler yer almamaktadır.^[48] Eser sonraki bölümde biçimsel ve muhteva bakımından detaylı bir biçimde ele alınacaktır.

Kütüphane kayıtlarında Ubeyd Dede isimli bir zata ait olduğu ifade edilen bu eser, Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi Koleksiyonunda 03694 numaralı bir mecmuanın içerisinde üçüncü risâle olarak yer almaktadır. Söz konusu manzume, Süleymaniye kütüphanesi tarafından eserin adı da serlevhada "*Tertib-i Süver-i Ku'rân-ı 'Azim Ez Kelimât-ı Dürer-i Yâr 'Ubeyd Dede Rahmetul-lahi 'Aleyh*" var olan başlığa uygun olarak "*Tertib-i Süuver-i Kur'ân-ı Kerîm*" olarak kaydedilmiştir. Manzumenin yazılış tarihi ve müstensihisi ile ilgili olarak herhangi bir bilgi verilmemiştir. Aharlı bir kâğıt ve nesih yazı ile yazılan risâle, (51x95-muhtelif mm.) ölçülerinde olup 28 satırdan meydana gelmektedir. Mecmu'a'nın içerisinde bunun dışında yer alan diğer risaleler ise manzum olmayıp nesir halinde telif edilmiş olup toplamda altı adettir. Bu risalelerin ikisi Türkçe, biri Arapça, biri Süryanice diğeri ise Farsça olup mecmua içerisinde şu şekilde sıralanmışlardır:

1. Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi Koleksiyonu 03694-005 1, Mustafa Asım, ***Havâss-i Esmâ'illâhi'l-Hüsnâ***.
2. Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi Koleksiyonu, 03694-005/2 Yok, ***Cedâvil-i İhtiyârât***.
3. Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi Koleksiyonu, 03694-005/3, Ubeyd Dede, ***Tertib-i Süver-i Kur'ân-ı Kerîm***.
4. Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi Koleksiyonu, 03694-005/4, Yok, ***Tafsîlü Adedi'l-Âyât ve's-Suver ve Hurûfi'l-Kur'ân i'l-Kerîm***.
5. Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi Koleksiyonu, 03694-005/5, Yok, ***Sûret-i Hurûf-i Süryânî***.
6. Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi Koleksiyonu, 03694-005/5, Şeffî eş-Şerîf, ***Sübhattü'l-Ahbâr***.

1.1. Manzûmenin Şekil Özellikleri

Aruzun "*Fâ'ilâtun fâ'ilâtun fâ'ilâtun fâ'ilun*" kalıbı ile yazılan işbu manzume, kaside nazım şekliyle kaleme alınmış olup on sekiz beyitten oluşmaktadır. Risâlenin ilk beyti tevhid, sonuncusu ise dua beyti olup geri kalan on altı beyit ise Kur'ân-ı Kerîm sûreleriyle ilgilidir. Kaside nazım biçimi ile kafiyeleşse de manzumenin klasik kaside tarzından bir hayli uzak olduğunu söyleyememiz mümkündür. Kasidenin vezin, kafiye ve redif kullanımı dikkate alındığında iyi bir şairle karşı karşıya olduğumuzu söyleyebiliriz.

[47] Yıldız, *Ubeydullah Dede'nin Evsâfu Mucizât-ı Nebî Adlı Eseri [İnceleme-Metin]*, 8-11.

[48] "Kasidenin beş ana bölümü bulunur: Nesîb-Teşbîb, Maksûd/Medhiye, Tegazzül, Fahriye ve Du'a. Bir kasidede bu bölümlerin bütününe bulunması şart değildir." Ayrıntılı bilgi için bk. Yaşar Aydemir, "Türk Edebiyatında Kaside", *Bilig* 22 (2002), 145.

1.2. Manzûmenin İçerik Özellikleri

Serlevhası “*Tertib-i Süver-i Ku’rân-ı ‘Azim Ez Kelimât-ı Dürer-i Yâr ‘Ubeyd Dede Rahmetullahi ‘Aleyh*” şeklinde olan bu manzume Kuran-ı Kerim’in dizliş sırasına uygun olarak Fatiha sûresi ile başlamakta yüz on dördüncü sûre olan Nas sûresi ile de son bulmaktadır. Risâlenin içinde sûrelerin tamamı sırasıyla ismen zikredilmekle kalınmamış, kiminin ilk ayetleri kiminin ise adını ele veren ayet iktibaslarına yer verilmiştir. Söz konusu yüz on dört sûreden yüz ikisi mushaftaki ismi ile “*Fâtîha, Nisâ, Mâide, Enâm, A’râf, Enfâl, Tevbe, Yunus, Hûd, Yusuf, Ra’d, İbrahim, Hicr, Nahl, Kehf, Tâhâ, Meryem, Enbiyâ, Hac, Mü’minûn, Nûr, Furkan, Şu’arâ, Neml, Kasas, Ankebût, Rûm, Lokman, Secde, Ahzâb, Sebe’, Fâtır, Yâsin, Sâffât, Sâd, Zümer, Ğafir/Mü’min, Fussilet, Şûrâ, Zuhruf, Duhân, Casiye, Ahkâf, Muhammed, Fetih, Hucurât, Kaf, Zâriyât, Tûr, Necm, Kamer, Rahman, Vâkıa, Hadîd, Haşr, Mümtehine, Saf, Cuma, Teğâbün, Talâk, Tahrîm, Mülk, Kalem, Hâkka, Nûh, Cîn, Müzzemmil, Müddessir, Kıyâmet, İnsan/ Dehr, Mürselât, Nebe, Nâziât, Tekvîr, İnfitâr, Mutaffîfin, İnşikâk, Bürûc, Târik, Gâşiye, Fecr, Beled, Şems, Leyl, Duhâ, Tin, Alâk, Kadir, Zilzâl, Âdiyât, Kâria, Duhâ, Asr, Hümeze, Fil, Kureys, Kevser, Nasr, Tebbet, İhlâs, Felâk, Nâs* şeklinde verilmiştir. Geri kalanlardan Kuran-ı Kerim’in 23. Sûresi olan *Mü’minûn* sûresi, ilk ayeti olan “*kad efleh*” ile; 41. sûre si olan *Fussilet* sûresi, ilk ayeti olan “*hâmim*” ile; 42. sûre si olan *Şûrâ sûresi*, sûre nin ikinci ayeti olan “*ayn sin kâf*” ile; 58. sûre si olan *Mücadele* sûresi, sûrenin ilk ayeti olan “*Kadsemi’a*” ile; 63. sûre olan *Münâfikün* sûresi, ilk ayeti olan “*izâcâ’eke*” ile; 70. sûre si olan *Meâric* sûresi, ikinci ayeti olan “*sâ’il*” ile; 80. sûre si olan *Abese* sûresi, sûre nin ikinci ayeti olan “*a’mâ*” ile; 94. sûresi olan *İnşirah* sûresi, sûrenin ilk ayeti olan “*Elem neşreh*” ile; 98. sûre si olan *Beyyine* sûresi, sûrenin ilk ayeti olan “*Lemyekûn*” ile; 102. sûre si olan *Tekâsür* sûresi, sûrenin ilk ayeti olan “*El-hâkumu*” ile, 107. sûre si olan *Mâ’ûn* sûresi, sûrenin ilk ayeti olan “*E raeyte*” ile; 109. sûre si olan *Kâfirûn* sûresi, sûrenin ilk ayeti olan “*kulyâ*” ile tesmiye edilmişlerdir.

Manzumede bazı sûrelerin iki şekilde hem ismi ile hem de sûreden bir parça ile tesmiye edildikleri görülmektedir: Örneğin Kuran-ı Kerim’in 26. sûresi olan *Şu’arâ* sûresi, ismi ile birlikte sûrenin ilk ayeti olan “*tâ sin mim*” 27. sûre olan *Neml* sûresi hem ismi ile hem de “*tâsin*” ile; 32. sûre olan *Secde* sûresi de hem ismi ile hem de sûre nin ilk ayeti olan “*Elif lâm mim*” ile birlikte her almaktadır.

METİN

28b

ترتيب سورة قران عظيم الكلمات د ر ر يار عبید دده رحمة الله عليه

Tertib-i Süüver-i Kur’ân-ı ‘Azîm ez-Kelimât-ı Dürer-i Yâr ‘Ubeyd Dede Raḥmetullāhi ‘Aleyh

بشنو اکنون که بترتيب کتم جمله بیان

نامهای سور صحف عظیم البرهان

1. Bişnev eknûn ki be tertîb konem cümle beyân

Nâmeḥâ-yı süver-i şuhf-i ‘azîmü’l-burhân

(Şimdi dinle beni ki sana Kur’ân-ı Kerîm’in sûrelerinin isimlerini düzenli bir şekilde açıklayayım.)

فاتحه است بقراست و ذکر آل عمران

بس نسا مائد انعام هم اعراف بحوان

2. Fâtîḥa est Baḡara est ü diger Âli‘ imrân

Pes Nisâ Mâ’ide En‘âm hem A‘râf beḡân

(Bunlar, Fâtîha, Bakara diğeri Âli İmran’dır. Sonra Nisâ, Mâide, En’âm ve de A’râf’ı an)

بعد از انفال بود توبه بس یونس و هود
یوسف و رعد و براهیم و هجر در پی ان

3. Ba' d ez Enfâl bûd Tevbe pes Yûnus ü Hûd
Yûsuf ü Ra' d ü berâhîm ü Hicr derpey-i ân

(Enfâl sûresinden sonra Tevbe, Yunus ve Hûd gelir. Onlardan sonra da Yusuf, R'ad, İbrahim ve Hicr sûreleri gelir.)

نحل اسراً و كهف و مریم و طه بشمر
انبیا و حج و قد افلح و نور و فرقان

4. Naḥl İsrâ vü Kehf ü Meryem ü Tâha be-şomar
Enbiyâ ü Ḥacc ü ḳadd efleḥ ü Nûr ü Furḳân

(Nahl, İsrâ, Kehf, Meryem ve Tâhâ'yı say ve Enbiyâ, Hacc, kaddefleh (Mü'minûn), Nûr ve Furkân'dır.)

شعرا طس ميم و نمل طس و قصص
عنكبوت است و دكر روم بس انكه لقمان

5. Şu' arâ tâ sin mîm ü Neml tâ sin ü Ḳaşaş
'Ankebût est ü diğer Rûm pes ân ki Lokmân

(Şuarâ, tâ sin mim (Şuarâ), Neml, tâ sin (Neml) ve Kasas, Ankebût'tur) ve diğeri Rûm ondan sonra da Lokman gelir.)

سجده الف لام ميم سورة احزاب و سبا
سورة فاطر و بس یسن بود در قرآن

6. Secde elif lâm mîm sûre-i Ahzâb ü Sebe'
Sûre-i Fâtır ü pes Yâsin(ü) bûd der Ḳurân

(Secde, elif lâm mim (Secde) Ahzâb ve Sebe' sûreleri, Fâtır sûresi ve sonra Yâsin Kur'ân'da yer almaktaydı.)

صافات و دكر ش صاد و زمر مؤمن بس
سجده حم عسق قاف و زخرف و دخان

7. Şâffât ü diğereş Şâd ü Zümer Mü'min pes
Secde ḥâ mim' ayn sin ḳâf ü Zuḥruf ü Duḥân

(Saffât ve diğeri: Sâd, Zümer ve sonra Mümin, Secde *hâ mim 'ayn sin ḳâf* (Fussilet), Zuhruf ve Duhân gelir.)

جائيه سورة احقاف و محمد باشد
صد هزاران صلواتس بفر است از دل جان

8. Câşiye sûre-i Ahkâf ü Muḥammed bâşed
Şad hezârân şalavâteş be-firist ez dil cân

(Casiye, Ahkâf ve Muhammed sûresi gelir. O'na (Hz. Muhammed) gönülden yüzbinlerce salavat gönder.)

فتح و سوره حجرات و بس ازان باشد قاف
زاریات و طور و نجم و قمر و بس رحمن.^[49]

9. Feth ü sūre-i Hucurāt ü pes ezān başed Qāf
Zāriyāt ü Tūr ü Necm ü Qamer ü pes Raḥman

(Fetih ve Hucurāt sūresinden sonra, Kāf gelir. Zāriyāt, Tūr, Necm ve Kamer'den sonra Rahmân gelir.)

واقعه دان و حدید و بس ازان قد سمع است
حشر و هم ممتحنه دان و صف جمعة عیان

10. Vākı' adān ü Ḥadīd ü pes ez ān qād semī' ā est
Ḥāşr ü hem Mümteḥine dān ü Şaf(u)Cum' a' ayān

(Vākı'a ve Ḥadīd'den sonra kadsemi'â (Mücâdele) vardır. Ḥaşr hem Mümteḥine'den sonra, Saf ve Cuma apaçık görülmektedir.)

سوره در منافق که دا جاءك بود
ز تغابن بطلاق اي تحريم ازان

11. Sūre-i der ḥāḳḳ-i Münāfiḳ ki izācā' eke būd
Zi Teğābun be Ṭalāḳ eyyü Taḥrīm ezān

(Münafıklar hakkındaki sūre ki izâ câ eke (Münâfikun) idi. Ardından Teğābun Talāk ve Taḥrīm gelir.)

ملك و نون و پس ازان حاق و سائل و نوح
جنّ و مزمل و مدثر قیامت انسان

12. Mülk ü Nūn ü pes ezān Ḥāḳḳa vü sā'ilü Nūḥ
Cin ü Müzemmil ü Müdeşşir ü Kıyāmet ü İnsān

(Mülk, Nūn ve bunlardan sonra Hakka ve sa'il (Me'âric) ve Nūh Cin, Müzemmil, Müdessir, Kıyāmet ve İnsān gelir.)

مرسلات و نباء و نازعة اعمي و تکویر
انفطار است مطفف همه بي ريب و کمان

13. Mürselāt ü Nebe' ü Nāzi' a(t) ü A' mā vü Tekvîr
İnfītār est u Muṭeffifin heme bireyb ü gümān

(Mürselāt, Nebe, Nāziât, A'mâ (Abese), Şeksiz ve şüphesiz, Tekvîr, İnfītār ve Mutaffifîn gelir.)

انشقاق است و خروج سوره ء طارق اعلا
غاشیه فجر و بلد شمس لیل ضوحی ه همان

14. İnşikāk est ü Ḥurūc^[50] ü sūre-i Tāriḳ ü A' lā
Ġaşiye Fecr ü Beled Şems ü Leyl Duḥā hemān

(İnşikāk ve Burūc, Tāriḳ ve A'lā vardır. Onlardan hemen sonra da Ġaşiye, Fecr, Beled, Leyl ve Duḥā bulunmaktadır.)

[49] نجر şeklinde yazılması gereken kelime نجر şeklinde sehven yazılmıştır.

[50] Buruc sūresi sehven Hurūc olarak yazılmıştır.

هم الم نشرح و تين و علق و سوره ء قدر
لم يكن زلزله و عاديه و قارعه دان

15. Hem elem Neşreh ü Tîn ü 'Alak ü sûre-i Kâdr
Lem yekün Zelzele^[51] ü 'Âdiye vü Kâri' a'dan

(Elem neşreh (İnşirâh), Tin, Alak ve Kadir sûresi, Lemyekun, (Beyyine) Zelzele (Zilzâl), Âdiye ve Kâri'a sûreleri gelir.)

پس از الهیکم و عصر و همزه فیل و قریش
ار ایت بود کوثر و قل یا ای جان

16. Pes ez el hâkum ü 'Aşr ü Hûmeze Fil ü Kureys
Er aeyte bûved Kevşer ü kulyâ ey cân

(Elhâkumu (Tekâsür) dan sonra, Asr, Hûmeze, Fîl ve Kureys, *Er aeyte* (Maun) Kevser ve kul yâ (Kafirûn) gelir ey sevgili.)

نصر و تبت بود سوره ء اخلاص فلق
سوره ء ناس بود اخر جملهء قرآن

17. Naşr ü Tebbet bûd sûre-i İhlâş ü Felek
Sûre-i Nâs bûd âhir cûmel-i Kûr'ân

(Nasr, Tebbet vardır. Ayrıca Felek ve İhlâs sûreleri ile Nâs sûresi ise Kur'ân'ın sonu oldu.)

یا الهی برکات سور صحف عظیم
روح پاک هم اصحاب هدارا برسان

18. Yâ ilâhî berekât-ı süver-i muşhaf-ı 'azîm
Rûh-ı pāk-ı heme aşhâb-ı hüdâ-râ beresân

(Ya İlâhî! Yüce Kur'ân'ın sûrelerinin bereketini, feyzini, bütün Allah dostlarının ruhlarına ulaştır.)

Sonuç

Kur'ân-ı Kerîm kaynaklı türlerden biri olan Süver-i Kur'ân türü Türk-İslâm edebiyatı sahasında ortaya konulan eserler arasında önemli bir yere sahiptir. İslâm medeniyeti sahasında yaşayan Müslümanlar için temel başvuru kaynağı olan Kur'ân-ı Kerîm 'de yer alan 114 sûrenin ismen veya sûreye ait bir ayet parçası ile ele alınmıştır. Sûrelerin bilinen bir özelliğinden hareketle mensur veya manzum olarak yazıya aktarılan eserlerdir. İslâm dünyasında bu türün ilk örnekleri mensur olarak Arapça verilmekle beraber; bu türün manzum örnekleri İslâm medeniyetinin zirvesi olarak kabul edilen Osmanlı İmparatorluğu sahasında Türkçe'nin dil imkânlarıyla manzum olarak verilmiştir. İlk örneği Latîfî tarafından ortaya konan türün zaman içerisinde Dâ'î, Senâ'î, Şakir Ahmet Paşa, Mücellî, Şeyhulislâm Yahyâ, İzzetin Doğanhisâri gibi çok sayıda müellif tarafından örneklerinin yazıldığını görmek mümkündür. Anadolu'da ilk zamanın etkili devleti olan Selçuklu döneminde Arapça bilim dili, Farsça sanat dili olarak kullanılmış olmakla beraber bu durum Osmanlı devleti döneminden itibaren değişmiş ve her alanda olduğu üzere sanat alanında da Türkçe etkili bir konuma gelmiştir. Bu dönemden itibaren Türkçe'nin imkânı ile birbirinden kıymetli edebî eserlerin ortaya konulduğunu görmek mümkündür. Bununla birlikte İslâm coğrafyasının büyük bir kısmına siyasi olarak hükmeden Osmanlı devleti âlim ve edipleri Türkçe'nin yanı sıra Arapça ve Farsça eserler ortaya koymaktan imtina etmemişlerdir. Çalışmamıza konu edindiğimiz ve temel

[51] Zilzâl sûresi Zelzele şeklinde yazılmıştır.

kaynağımız Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan yüz on dört sûrenin isimleri hakkında önemli bilgiler ihtiva eden bu eserde Ubeyd Dede isimli bir şair tarafından Farsça olarak kaleme alınmıştır. Söz konusu eser, Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi Koleksiyonu 03694-005 numarada yer almaktadır. Eser toplamda on sekiz beyitten meydana gelmektedir. Ubeyd Dede Kur'ân-ı Kerîm'in ilk sûresi olan Fatıha sûresinden son sûresi olan Nas sûresine kadar olan sûrelerin tamamını, ismen, sûrelere ait ayet parçaları ya da kimi özellikleriyle ele almıştır. Konuyu doğuda etkili bir anlatım olarak kullanılan, kolayca ezberlenebilir ve aktarabilir olmasından hareketle, şiirin imkânlarıyla kaleme almıştır. Ubeyd Dede tarafından Farsça olarak kaleme alınan "*Tertîb-i Süver-i Kur'ân-ı Kerîm*" adlı bu eser Anadolu sahasında yazılan önemli eserlerdendir. Söz konusu eserde yüz üç sûre ismen zikredilirken geri kalan sûrelerden Mü'minün sûresi, Fussilet sûresi, Şûrâ sûresi, Münâfikun sûresi, Mücadele sûresi, Meâric sûresi, Abese sûresi, İnşirah sûresi, Beyyine sûresi, Tekâsür sûresi, Mâ'ûn sûresi, Kâfirûn sûresi gibi sûreler de bu sûrelerde yer alan ayetlerden parçalarla tesmiye edilmişlerdir. Bununla birlikte bazı sûreler, Şu'arâ sûresi, Neml sûresi, Secde sûresi, hem isimleriyle hem de sûrede yer alan ayet veya ayet parçasıyla tesmiye edilmişlerdir. İnelemeye tabi tuttuğumuz Ubeyd Dede'ye ait olan bu eserin Kur'ân-ı Kerîm kaynaklı olması ve Farsça yazılmış olması bu çalışmanın önemini ortaya koymaktadır. Bu sebeplerden dolayı çalışmanın alana katkı sunacağı kanaatindeyiz.

Kaynakça

- Aydar, Hidayet. "Osmanlılarda Tefsir Çalışmaları". *Yeni Türkiye* 6/ 33 (2000), 535-550.
- Aydemir, Yaşar. "Türk Edebiyatında Kaside". *Bilig* 22, (2002), 133-168
- Akpınar, Ali. "Kur'ân Sûrelerinin İsimlerine Dair Yazılmış Mensûr ve Manzûm Eserler ve Manzûm Bir Örnek". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*,13/1(2009), 5-18.
- Aksoyak, İsmail Hakkı. "Ubeydî", *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*,19/221-222, İstanbul: Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayınları,2023.
- Bayak, Cemal. "Ubeydullah Dede ve Mevlidi: Risâle fî Evsâf'in-Nebiy". *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi* 35/35 (2006), 1-15.
- Bayak, Cemal. "Ubeydullah Dede", *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, (İstanbul: Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayınları,2023),19/224-226.
- Benli, Ali. "Üsküdar Kadısı Ali Nureddin Yüce ve Kasîde fî Esmâi's-Süver Tercümesi". *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 44 (2013/1), 67-86
- Birişik, Abdulhamit. "Sûre". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 37/538-539. Ankara: TDV Yayınları, 2009.
- Cora, Mustafa "Kur'ân Tefsirinin Önemi/Kulluk ve Dini Görevle İlgisi". *Kesit Akademi Drgisi*, 5/18 (Mart 2019), 87-100.
- Cotovic, Alena "Ubeydî", *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, 19/219, İstanbul: Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayınları,2023.
- Çelebioğlu, Amil. *Türk Edebiyatında Manzum Dinî Eserler. Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*. Ankara: MEB Yayınları, 1998.
- Çonkor, Burhan. "Latîfî'nin "Esmâü Süveri'l-Kur'ân" İsimli Manzûm Sûre Tertibi: Yazma Nüshaları, Metin ve Değerlendirme". *KAREFAD* 6/2 (2018), 35-50
- Doğan Mehmet Zeki - Güneş Abdalbaki. "Tefsir Tarihine Kısa Bir Bakış". *İlahiyat* 2 (Haziran/June 2019), 47-66.
- Esrar Dede. "Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye". haz. İlhan Genç. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/57762,tezkire-i-suara-yi-mevleviyyepdf.pdf?0> (Erişim Tarihi 16-07-2024).
- Gültaş, Ayhan. *Abdülvâsi Çelebi ve Halilnâme'si* İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1985.
- Gündüz, Orhan-Biricik, Halil Selçuk-Yeniterzi, Emine. *Muhammed İzzeddin Doğanhisârî'nin Mevlid ve Kasideleri*. Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, 2018.
- <https://teis.yesevi.edu.tr/arama> (Erişim Tarihi 29.08.2024).
- İsen, Mustafa. "Ubeydî", *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, 19/222-224, İstanbul: Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayınları,2023.
- Kandemir, Yaşar. "Kadî İyâz". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedis*. 24/116-11. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Kaplan, Yunus. "Abdübârî Âdem Çelebi ve Mu'înü'l-Hıfz" Adlı Suverü'l-Kur'ânı". *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 23 (İstanbul, 2019), 479-502.
- Kaplan, Yunus. "Kur'ân Sûrelerine Dair Yazılmış Manzum Bir Örnek Daha: Senâ'i ve Suverü'l-Kur'ân'ı". *SUTAD* 41 (2017), 5-10.

- Kaplan, Yunus. "Kur'ân Sûrelerine Dair Yazılmış Manzum Bir Örnek: Dâ'î ve Süveri'l-Kur'ân'ı". *Journal of Turkish Language and Literature* 2/1(2016), 267-280.
- Karadağ, Özey. *Gubari Abdurrahman ve Kabename'si*, (Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1999).
- Karataş, Ahmet. *Kıyas-ı Enbiyâ (Peygamber Kısaltmaları), İnceleme-Tenkitli Metin Tıpkıbasım*. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2013.
- Kılıç, Hulusi. "İbn Câbir". *Türkiye Diyanet vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 19/384-385, İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Kılıç, Filiz, "Ubeydî" *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, (İstanbul: Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayınları, 2023), 19/224.
- Kiraz, Seydi. *İndî'nin Menaâsik-i Hacc'ı*, Erzurum: Fenomen Yayınları, 2020.
- Kiraz, Seydi. Türk İslam Edebiyatında Bir Peygamber Portresi: Hz. İsa, *EKEV Akademi Dergisi*, 60(2014), 261-280.
- Koçyiğit, Hülya. "Ortak Hikmet Sûre İsimleri". *Uludağ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 21/2, (2012), 43-67.
- Komasyon, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi (Devirler/İsimler/ Eserler/Terimler)*, (İstanbul: Dergâh Yayınları, 1988), 452.
- Levend, Ağâh Sırrı. "Dîvân Edebiyatında Hikâye". *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten* 15(1967), 71-117.
- Özkat, Mustafa "Elbistanlı Ahmed Hayâtî Efendi ve Kur'ân-ı Kerîm'deki Sûrelerle İlgili Eseri: Risâle Fî 'Adedi's-Süveri'l-Kur'âniyye". *ESTAD Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 4/1(1 Şubat 2021), 35-84.
- Özkat, Mustafa. "Trabzonlu Şâkir Ahmed Paşa (öl. H. 1234/1819) ve Dikkatlerden Kaçan Bir Eseri: Hulûsatü'l-Ahkâm". *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi* 35 (İstanbul, 2016), 195-246.
- Sevgi, Ahmet. "Livâ'yînin Manzum Yasin Tefsiri". *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 36 (2015), 1-86.
- Söylemez, İdris. "Kur'ân Sûrelerine Dair Yazılmış Manzum Bir Örnek: Şeyhülislâm Yahyâ Efendi'nin Tertib-i Süveri'l-Kur'ân'ı". *Universal Journal of Theology (UJTE)* 4/1 (2019) 1-14.
- Söylemez, İdris. "Kur'ân Sûrelerinin ismini ihtiva Eden Manzûm Bir Örnek: 16. Yüzyıl Şairlerinden Rumelili Bir şair Mücellî ve Süveri'l-Kur'ân Manzûmesi". *International Social Sciences Studies Journal (SSS Journal)* 5/46 (2019), 5579-5587.
- Şanlı, İsmet. "Ubeydî", *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, 19/219-221, İstanbul: Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayınları, 2023.
- Taş, Bünyamin. "Klasik Türk Edebiyatında Manzum Tefsir". *The Journal of Academic Social Science Studies* 37 (Autumn), 101-121.
- Turan, Muhittin. ve Cankurt, Muhammet. H. "Klasik Türk Edebiyatında Kur'ân Sûrelerinin Manzum Tertibi ve Aksaraylı Hasan Rızâyî'nin Manzum Tertibü Süveri'l-Kur'âni'l-'Azîm'i". *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 14, 5-27.
- Türkdoğan, M. Gökcan. "Klâsik Türk Edebiyatında Kur'ân Kısaltalarını Konu Alan Mesneviler". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Klâsik Türk Edebiyatının Kaynakları Özel Sayısı* 3/15 (2010), 65-90.
- Uzun, Mustafa. "Kur'ân (Edebiyat)". *Türkiye Diyanet vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 26/414-417, Ankara: TDV Yayınları, 2002.

- Yeniterzi, Emine. "On Altıncı Yüzyıl Klasik Türk Şiirinin Konyalı Temsilcileri". *Tarih ve Kültür Başkenti Konya: "Bir Başkent Her Zaman Başkenttir"*. Konya: Konya Büyükşehir Kültür Yayınları, 2003.
- Yıldız, Âlim. "Şakir Ahmed Paşa'nın 'Tertîb-i Nefis Mesnevîsi". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12/ 2(2008), 179-223.
- Yıldız, İlhan. *Ubeydullah Dede'nin Evsâf u Mucizât-ı Nebî Adlı Eseri [İnceleme-Metin]*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016.
- Yılmaz, Oğuz. "Tevcîd Eğitim-Öğretiminde Manzûm Eser Yazma Geleneğine Bir Örnek: Şeyhî'nin Nazmu'l-Ehemm'i (Tenkitli Metin)". *Tasavvur/Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 5/2 (2016), 1051-1116.

